



C. G. Jung .


anima

Urednik
Mirjana Sovrović

C. G. Jung Speaking
Interviews and Encounters
written by C. G. Jung and
edited by William McGuire and R. F. C. Hull
© 1977 by Princeton University Press

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or by any information storage and retrieval system, without permission in writing from the Publisher.

Copyright © Fedon, Beograd

GOVORI KARL GUSTAV JUNG

Intervjui i susreti

Priredili

Vilijam Makgvajer i R. F. K. Hal

Preveo s engleskog

Branislav Stojiljković

Redakcija prevoda

Mirjana Sovrović i Srđa Janković



Beograd, 2022

Anijeli Jafe

Predgovor

Jung je, kako je u svojim poznim godinama sam izjavio, pripadao introvertnom intuitivno-misaonom psihološkom tipu. Teško da takva kategorija ličnosti odgovara elokventnom, strastvenom, duhovitom i srdačnom čoveku spremnom, pa čak i željnom da razgovara ne samo s bezbrojnim prijateljima i poznanicima već i sa potpunim neznancima, koji su mu ponekad telefonirali bez prethodnog upoznavanja, kao i sa desetinama novinara krajnje raznolikog nacionalnog porekla i profesionalnih kompetencija što su ga bombardovali pitanjima u rasponu od jednostavnih do veoma učenih. Da li bi introvertna osoba misaonog tipa satima sedela pod blještavim, neprijatno toplim osvetljenjem dok kamere snimaju poduži intervju u kojem se nadugačko raspravlja o skoro svakom aspektu njenog psihološkog sistema i intelektualnog razvoja? A Jung je to činio, i to s punih osamdeset. Osim toga, Jungova profesionalna uloga bila je da vodi razgovore koliko i da sluša, a sati analize, konsultacije, seminari i predavanja, ne računajući sve one maločas pomenute posetioce i novinare, primoravali su ga na znatno otvorenije, srdačnije ponašanje od mnogih samozvanih ekstraverta.

Ova zbirka intervju a i svedočanstava samog Junga i o Jungu, izabranih iz velikog broja sličnih koji su nam bili na raspolaganju, sadrži najrazličitije dokumente. „Najčistiji“, najpribližnije verni zapisi Jungovih izgovorenih reči jesu transkripti elektronskih snimaka intervju a sa radija, filma i televizije koje su vodili Vajceker, Blek, Evans, Friman i Gerster, kao i zapis audio snimka Jungovog govora u Psihološkom klubu

u Bazelu 1958. godine.¹ Kod takvih transkripata mnogo toga zavisi od stručnosti osobe koja transkribuje snimljeni materijal, pa mnogo toga može da pođe po zlu. Originalna verzija filmskog intervjua za Hjustonski univerzitet, objavljena 1964. godine, pojavila se u konfuznom obliku usled pogrešnog identifikovanja izgovorenih reči, grešaka u razumevanju i netačnih pretpostavki, što je bilo neizbežno u slučaju daktilografa iz Teksasa koji je slušao prilično grub i nerazgovetan švajcarsko-nemački glas kako na engleskom jeziku raspravlja o zamršenim pitanjima. Naporima četvoro ili petoro recenzenata upoznatih s Jungovim načinom govora, temom i omiljenim egzemplarima, transkript je ispravljen (ili gotovo ispravljen), pa je redigovana verzija izuzetno obimnog intervjua profesora Evansa pouzdanija. Još „čistiji“ dokument bio bi sličan transkript koji je pročitao, ispravio i odobrio sâm Jung, ali nije poznato da je on ikada radio na transkribovanom materijalu. Stepenik niže, imamo transkripte stenografskih zapisa kao što je Kičinov (Derek Kitchin) stenogram diskusije u pitanjima i odgovorima održane 1938. godine na Oksfordu. Drugi Kičinov vešto izvedeni stenogram, zapis s Jungovog seminara naslovljenog „Simbolički život“, održanog članovima Esnafa pastoralne psihologije 1939. godine u Londonu, zaista je pročitao i odobrio sam Jung, te je stoga zauzeo zasluženo mesto u *Sabranim delima* (u osamnaestom tomu, koji je po njemu i dobio zbirni naziv *Simbolički život*). Sličan istorijat imaju i Jungova „Predavanja sa Tavistoka“ („Tavistock Lectures“)*, održana bez prethodne pripreme medicinski obrazovanoj

¹ Era „usmene istorije“ sasvim se neznatno preklapa s Jungovim životnim vekom. Neki od govora koje je poslednjih godina života održao raznim grupama snimljeni su na traku, ali, koliko je poznato, postoji samo jedan magnetofonski snimak intervjua: vodio ga je K. R. Ajsler (K. R. Eissler) za Arhivu Sigmunda Frojda. Transkript je deponovan u Kongresnoj biblioteci u Vašingtonu i javnosti će biti dostupan tek 2002. godine.

* Karl Gustav Jung, *Analitička psihologija: predavanja sa Tavistoka*, prevela Marijana Popović, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 2002.

publici 1935. godine u Londonu, koja je zabeležio anonimni stenograf. Priređivači „Predavanja“ zahvalili su Jungu što im je „izlaganje dostavio u konačnoj formi“, mada nam je Barbara Hana (Barbara Hannah) posvedočila da su transkript korigovale ona i Toni Volf (Toni Wolff), koje su i same prisustvovala predavanjima.² Transkript „Predavanja sa Tavistoka“ koji je dodatno korigovao R. F. K. Hal (R. F. C. Hull) takođe se nalazi u osamnaestom tomu Jungovih *Sabranih dela*.

Nema sumnje da su stenografske beleške pravili neki od reportera koji su godinama intervjuisali Junga. Isto je tako sigurno i da su valjane i verodostojne intervjuue vodili i novinari s nepreciznim ili nepotpunim metodama hvatanja beleški, pa i oni koji su se oslanjali samo na odlično pamćenje. U ovoj zbirci se pouzdanost novinarskih intervjuua mora prihvatiti na poverenje, reputaciju novinara ili utisak o verodostojnosti zapisanog. Autore intervjuua možemo poredati u vremenu od skromnog anonimnog reportera *Njujork tajmsa* iz 1912. godine (čije se ime izgubilo u *Tajmsovoj* arhivi) pa sve do strogo profesionalnog Gordona Janga (Gordon Young) iz londonskog *Sandey tajmsa*, koji je Junga intervjuisao 1960; među njima su i veterani Vit Bernet (Whit Burnett), Elizabet Šepli Sardžent (Elizabeth Shepley Sergeant) (jedina s autentičnim jungovskim kredencijama), uzorni dopisnik iz inostranstva H. R. Nikerboker (H. R. Knickerbocker), stari lisac Frederik Sends (Frederick Sands) iz *Dejli mejla* te Georg Gerster (Georg Gerster), izuzetno nadaren švajcarski novinar i fotograf.

Bečki izveštači, svi do jednog bezimeni, koji su se sjatili da intervjuišu Junga kada je krajem dvadesetih i početkom tridesetih godina dolazio da drži predavanja u Kulturbundu, odabrali su da svoje članke uobliče kao pripovest u prvom licu. Sličnost brojnih članaka i antrfilea koji su objavljeni istog

² Up. Barbara Hannah, *Jung: His Life and Work*, Njujork 1976, str. 234, gde gospođica Hana (koja je postala Jungova učenica 1929. godine) opisuje pomenuti događaj.

dana sugeriše da je Jung držao konferencije za štampu. Treba reći i da Jung u to vreme nije bio posebno poznata ličnost, pa je pažnju koju mu je posvetila bečka štampa vrlo verovatno podsticala Jolanda Jakobi (Jolande Jacobi), dinamična žena koja je rukovođila programom predavanja u Kulturbundu i koja je, sredinom tridesetih godina, kao Jevrejka preobraćena u katoličanstvo, pobeđla u Cirihi postavši jedna od najaktivnijih zastupnica jungovske škole.

Nije isključeno da je Jung na svojim putovanjima dao i veći broj novinskih intervjuua nego što se moglo ući u trag u uredima za pres klipingu*. Bilo bi, na primer, zanimljivo „iskopati“ novinske članke iz tuniske štampe iz 1923. godine, njuorleanskog *Tajms-Pikajna* iz januara 1925, ili iz listova sa Rodosa, iz Jerusalima ili Aleksandrije iz 1933. Prema Fauleru Makormiku (Fowler McCormick), koji je 1938. godine, prilikom proslave srebrnog jubileja Indijskog naučnog kongresa u Kalkuti, pratio Junga na put u Indiju, reporteri su se u velikim gradovima naprosto rojili oko Junga – ali nijedna novinska priča nije ugledala svetlost dana. Što se tiče Jungovog malo poznatog privatnog putovanja u Sjedinjene Američke Države decembra 1924. i januara 1925. godine, i ovog puta sa Faulerom Makormikom, ne može se ući u trag nijednom intervjuu, a otkriveno je tek nekoliko kratkih novinskih vesti.³ Pa ipak, srdačan i elokventan introvert kakav je bio

* Pres klipingu (eng. *press clipping* – seckanje štampe) servis je koji svakodnevno, uz naknadu, pregleda različite medije, izdvajajući članke koji su interesantni ili važni za njegove korisnike. Nekada su osobe koje su obavljale pres klipingu doslovno koristile makaze i isecale članke o temama za koje su klijenti bili zainteresovani: otuda i naziv servisa. Danas se za to koriste skeneri, dok se informacije dostavljaju internetom. – *Nap. prev.*

³ Na primer, iz *Taos vali njuza* (Taos, Novi Meksiko) od subote 10. januara 1925. godine, pod naslovom „Slavni posetioci u Taosu“: „Doktor Karl Jung, psiholog svetske slave i Frojdiv savremenik, u društvu Faulera Makormika, sina čuvenog veletrgovca poljoprivrednim mašinama i unuka Džona D. Rokfelera Starijeg (John D. Rockefeller), u poseti je Taosu od ponedeljka ove sedmice. Društvo obilazi Sjedinjene Države, a

Jung verovatno je davao intervjue ne samo na egzotičnim mestima poput Teksasa (na proputovanju ševroletom) i Kartuma (gde je 1926. godine održao govor na Gordonovom koledžu), već i prilikom čestih i ponavljanih poseta evropskim gradovima – intervjue koji bi, koliko je nama poznato, mogli biti doslovno zatrpani brdom novinskih članaka i kilometrima mikrofilмова.

Posebnoj potkategoriji publicista pripadaju obrazovane, ugledne ličnosti i stručnjaci koji se, iz ovog ili onog razloga, odvažuju da zakorače na novinarsku teritoriju. Viktorija Okampo (Victoria Ocampo), čuvena argentinska spisateljica i intelektualka, često je svoja putovanja i doživljaje sažimala u članke za buenosarijeske novine. Iz opisa njene posete Jungu 1934. godine dalo bi se zaključiti da ga pre te prilike nije upoznala, iako je Jung znao za nju barem iz pisama grofa Kajzerlinga (Keyserling). Velečasni dr Hauard L. Filp (Howard L. Philp), psiholog i anglikanski sveštenik, uspeo je da u jednom upadljivo političkom intervjuu izmami Jungu novi niz njegovih čuvenih sažetih i zajedljivih opaski. Istoričar umetnosti i diplomata Pjer Kurtion (Pierre Courthion) prihvatio se u najmračnijim danima Drugog svetskog rata zadatka da napravi intervju sa Jungom, gde uz ozbiljne komentare koji odgovaraju tom vremenu možemo čuti i ponešto o nameštaju u Jungovoj kući. Romanopisac Alberto Moravija (Alberto Moravia), koga je u Cirih uputio jedan milanski nedeljnik, prolazeći kroz Zeštrase pravo prema kući ovog prilično neobičnog švajcarskog psihijatra

doputovalo je iz Santa Fea radi razgledanja drevnog naselja. Odseli su u hotelu Kolumbijan.“ U istom broju lista je i članak naslovljen „Ponovna poseta Taosu“: „Džeјms Ejndželo (James Angelo [Jaime de Angulo]), profesor antropologije na kalifornijskom univerzitetu Berkli, u utorak je posetio Taos i prisustvovao Plesu bizona u naselju Pueblo indijanaca. Gospodin Ejndželo je čest posetilac Taosa, ovoga puta u društvu doktora Junga i gospodina Makormika. Gospoda su na proputovanju kroz našu zemlju ševroletom.“

priziva lik F. Skota Ficdžeralda (F. Scott Fitzgerald), verovatno i ne sluteći da njegova asocijacija nije čisto literarna.* Čuveni geograf Hans Kerol (Hans Carol), koji je vrhunac svoje karijere doživeo nakon što je emigrirao u Kanadu, seća se konverzacije u kojoj je Jung istupao kao društveno angažovani mislilac. Dž. P. Hodin (J. P. Hodin) i Patriša Hačins (Patricia Hutchins) nastojali su da ispipaju šta Jung misli o određenim temama vezanim za knjige koje su pisali, i oboje su dobili više nego što su tražili. Migel Serano (Miguel Serrano), po svemu sudeći jedan od retkih mistika u svekolikoj diplomatiji, uspeo je da u opisima, u svakom slučaju upečatljivim i uznemirujućim, na površinu izvuče Junga koga je želeo. Konačno, tu je intervju Mirče Elijadea (Mircea Eliade) za *Komba*: kada je napisao svoj egzegetski članak upućen francuskoj publici, nesvesnoj svega u vezi s Jungom (i gotovo svega u vezi s Frojdom), Elijade je, zahvaljujući susretima eranoske grupe, s Jungom već imao vezu; brojni direktni citati, izgovoreni i zapisani u numinoznom okruženju Eranosa, odišu autentičnošću.

Najređa su svedočanstva onih koji su se susreli s Karlom Gustavom Jungom a da se ranije nisu interesovali za njega niti su imali zadatak koji je trebalo da obave. Frensis Danijel Hislop (Francis Daniel Hislop), britanski kolonijalni oficir u penziji, slučajno se prisetio susreta sa opskurnim, prilično svojeglavim ali očigledno nezaboravnim lekarom, koji se odigrao trideset pet godina ranije. Čarls Lindberg (Charles Lindbergh) Junga je posetio na nagovor izdavača svoje supruge, upetljao se u enigmu (ili, za penzionisanog vazduhoplovnog oficira, besmislicu) „letećih tanjira“, i skoro deset godina kasnije, srećom, napisao živopisnu priču o toj poseti. Bilo bi zanimljivo kada bi postojao veći broj izveštaja ove vrste. Da

* Supruga F. Skota Ficdžeralda Zelda se tridesetih godina prošlog veka, u društvu supruga, lečila od duševne bolesti u Švajcarskoj. Tamo se Ficdžerald upoznao s radom velikog švajcarskog psihijatra, predstavivši ga u svom klasičnom delu *Blaga je noć*. – *Nap. prev.*

li je iko od britanskih oficira interniranih u Prvom svetskom ratu u Šato-d'Eksu, pod Jungovom komandom, vodio dnevnik ili govorio o tome u pismima porodici? U to vreme Jung je svakog jutra, čim bi se probudio, crtao mandalu.

Pisac i novinar Albert Eri (Albert Oeri), koji ovde, međutim, piše u svojstvu Jungovog druga u igri i doživotnog prijatelja, evocira s neposrednošću i smislom za humor zbivanja koja su se odigrala gotovo pedeset godina ranije. Čovek prosto želi da veruje u to što Eri piše: nemanje dlake na jeziku već je neka garancija verodostojnosti. Drugačije svedočanstvo dolazi od Himene de Angulo (Ximena de Angulo) – kćerke Keri F. Bejns (Cary F. Baynes), prevoditeljke verzije *Ji dinga* što ju je priredio Rihard Vilhelm (Richard Wilhelm), i već pomenutog Haimea de Angula, eksperta za indijanske jezike koji je Junga 1925. godine odveo u Taos, te pastorku H. G. Bejnasa (H. G. Baynes), najistaknutijeg jungovskog analitičara u Engleskoj – koja je odrasla u bliskoj vezi sa Jungovom porodicom. Njen izuzetno profesionalno vođen intervju bio je motivisan željom da učini prijateljsku uslugu mladom studentu Ajri Progofu (Ira Progoff), koji je u to vreme pripremao tezu o Jungu. Razgovor je obuhvatao širok raspon tema, a reportaža Himene de Angulo jedan je od najpronijljivijih i intelektualno najsolidnijih intervjuja koje posedujemo.

Sećanja Jungovih odanih sledbenika ne treba da budu oslobođena sumnje da su prilično daleko od objektivnosti. A opet, ko bi se usudio da pogrešno citira doktora Junga? Ko zna koliko se još ličnih dokumenata i dnevnika krije u jungovskim fiokama! Odlomci iz dnevnika Ester Harding (Esther Harding) štampani su tek posle smrti autorke, a materijal koji se odnosi na Junga otkriva neka njegova neočekivana gledišta, barem u prvim godinama, kada Jungov stav prema religiji još uvek nije bio na pravi način definisan u njegovim spisima. Odrednice iz dnevnika Šarla Boduena (Charles Baudouin) subjektivnije su i poetičnije; sam ih je pripremio za objavljivanje, u knjizi koja je izdata posthumno. Sećanja Ejmi

Alenbi (Amy Allenby), Keneta Lamberta (Kenneth Lambert), Rene Brand (Renée Brand), Elizabet Osterman (Elizabeth Osterman), Džordža Hogla (George Hogle) i Margaret Tili (Margaret Tilly) ekspresno su zabeležena za komemorativne publikacije nakon Jungove smrti. Svako od njih je osobeno i neposredno, i svako osvetljava drugačiji aspekt Jungove ličnosti. Iskazi Elenor Bertin (Eleanor Bertine) i Kerol Bauman (Carol Baumann) pisani su s ciljem da članovima njujorškog Kluba analitičke psihologije pruže informacije o Jungu. Članak Elenor Bertin odiše svežinom i naivnošću pisma porodici iz letnjeg kampa. Svedočenje gospođe Bauman, koje obiluje činjenicama, bilo je usmereno na to da ispravi nesporazume nastale usled kontroverze u vezi s nagradom koju je Bolingenska fondacija dodelila Ezri Paundu (Ezra Pound), ali pošto njene čitaoce sigurno nije trebalo uveravati, tekst je zasluživo daleko širi opticaj.

Ova knjiga se, međutim, nije poslužila korpusom najkonzistentnijih jungovskih svedočanstava: „beleškama“ sa seminara koje je Jung držao od početka dvadesetih (a možda i ranije, mada o tome nema nikakvih pisanih zabeleški) pa sve do kasnih tridesetih godina, pre svega u Cirihu. Ta živa, eruditska okupljanja, verovatno neretko munjevite, duhovite dijaloge, beležili su sami učesnici, a kasnije i profesionalni stenografi. Iako je malo verovatno da je Jung pregledao sve transkripte, za njihovo čitanje je u tim ranim danima bilo neophodno njegovo lično odobrenje (kao i stotinak analitičkih seansi). Istinska pokretačka snaga sistematizacije beleški sa seminara bila je jedna izuzetna žena, američka slikarka Meri Fut (Mary Foote), koju je potraga za smislom života dovela u Evropu, a zatim i u Kinu. Ona je pisala Jungu s namerom da ugovori sastanak i, ugovorivši ga, poduhvatila se dugog, sporog putovanja okeanom na zapad kako bi se s njim sastala. Kada je konačno prispela u Cirih, ostala je tamo skoro dvadeset godina – uključujući i one ratne – pripremajući za štampu beleške sa seminara. Transkripti su većinom i dalje oročeni, ali s vremena na vreme neki od njih

budu objavljeni.* Oni (najvećim delom) predstavljaju verna i neulepšana svedočanstva o tome šta je Jung govorio, kako u svojim predavanjima tako i u diskusiji za okruglim stolom koja bi za njima usledila.

*

Rad na ovoj zbirci otpočeo je sredinom šezdesetih godina, kada je sabrano i analizirano obilje Jungove pisane zaostavštine. Veliki deo tog materijala, koji je Jung lično napisao ili odobrio u vidu transkripta, uvršćen je u osamnaesti tom njegovih *Sabranih dela*. Ova knjiga, koja ne spada u *Sabrana dela*, rezervisana je za intervju, od kojih je mnoge preveo, uredio i delimično opremio napomenama R. F. K. Hal. Posle njegove smrti 1974. godine, dodato je mnogo drugog materijala, koji je većinom otkriven kasnije; kada je doneta odluka da se zbirka proširi kako bi pored intervju obuhvatila i susrete s Jungom, dodato je još tridesetak stavki, a sastavljena su i zaglavljiva i većina napomena. Priređivači *Sabranih dela* – Gerhard Adler (Gerhard Adler), Majkl Fordam (Michael Fordham) i Herbert Rid (Herbert Read) – pomogli su nam savetima u ranim fazama odabira, a pomoć i savete su nam pružili i gospodin i gospođa Franc Jung (Franz Jung), Džejn A. Prat (Jane A. Pratt), i naročito Anijela Jafe (Aniela Jaffé). Prevodioci koji su učestvovali u projektu, uglavnom posle smrti R. F. K. Hala, pobrojani su na kraju tekstova na kojima su radili: gospođa Prat, Rut Horin (Ruth Horine), Liza Res (Lisa Ress), Helen Templ (Helen Temple), Martin Nozik

* Izdavačka kuća Fedon do danas je objavila sledeće Jungove seminare: *Psihologija kundalini joge (beleške sa seminara održanog 1932)*, 2015; *Analiza snova I–II (1928–1939)*, 2017; *Dečji snovi (1936–1949)*, 2018; *Nesvesno u snovima i vizijama od antike do modernog doba (1936–1941)*, 2018; *Ničevov „Zaratustra“ I–IV (1934–1939)*, 2016–2021; *Simboli procesa individuacije u snovima (1936, 1937)*, 2021; *Istorija moderne psihologije (1933–1934)* [I tom Seminara ETH], 2021.

(Martin Nozick), Robert i Rita Kimber (Robert and Rita Kimber), Elind Prajs Kočnig (Elined Prys Kotschnig) i Frenk Makšejn (Frank MacShane). Svi ostali prevodi su Halovi.

Na tekstovima su obavljene intervencije različite vrste. Neki su dati u celosti, drugi su manje ili više skraćeni, dok su treći, kada je to bilo prikladno, prevedeni u formu dijaloga. Razume se, pojedini su izvorno i bili u formi dijaloga. U uvodnoj belešci svakog članka naznačena je vrsta učinjenih modifikacija. Tri tačke u sredini reda ukazuju da je deo teksta izostavljen. Ortografija je korigovana prema važećim standardima.

V. M.

Izrazi zahvalnosti

Gerhardu Adleru, za vođstvo, savete i informacije;
Doris Albreht, bibliotekarki Biblioteke Kristine Man, za pomoć u vezi s mnogim problemima pri istraživanju;
Rut Bejli, za informacije i savete;
Stivenu Bleku, za njegov intervju za Bi-Bi-Si iz 1955. godine;
Ditrihu fon Botmeru, iz Metropolitanskog muzeja umetnosti, za informacije;
Britanskoj radiodifuznoj korporaciji, za intervjuje Stivena Bleka i Džona Frimena;
Džozefu Kembelu, za informacije;
Univerzitetu Kejs vestern rizerv, za izvode iz dela Dž. P. Hodina *Modern Art and the Modern Mind*;
Doroti Kerzon, za informacije o Margaret Tili;
Hansu Dikmanu, za pomoć;
Džojs M. Dongrej sa Bi-Bi-Sija, za pomoć u lociranju doktora Bleka;
Mirči Eljajadeu, za njegov intervju u listu *Komba* iz 1952. godine;
Ričardu I. Evansu, za intervjuje „Hjustonskih dokumentarnih filmova“;
Majklu Fordamu za izvode iz dela *Contacts with Jung*, kao i njegovo vođstvo i savete;
Mariji-Lujzi fon Franc, za reviziju transkripata „Hjustonskih dokumentarnih filmova“;
Džonu Frimanu, za njegov intervju „Licem u lice“ za Bi-Bi-Si;
Georgu Gersteru, za njegove intervjuje iz 1957. i 1960. godine, kao i za informacije;

Manfredu Halpernu, za savete;

Barbari Hani, za reviziju transkripata „Hjustonskih dokumentarnih filmova“;

Časopisu *Harpers*, za E. S. Sardžentov portret Junga iz 1931. godine;

Časopisima *Herst*, za izvode iz članka o Jungu iz 1934. godine i H. R. Nikerbokerov intervju iz 1939. godine, oba u *Herst's internešnal-Kosmopoliten*;

dr Džozefu Hendersonu, za informacije o Margaret Tili;

Državnom izdavačkom zavodu Njenog Veličanstva iz Londona, za članak F. D. Hislopa „Doctor Jung, I Presume“, u *Koroni* iz juna 1960. godine;

Jasni P. Hertli, za pronalaženje više intervjuja;

dr Džejsmu Hilmanu, uredniku časopisa *Spring*, za dozvolu za korišćenje članka Alberta Erija „Neka sećanja iz detinjstva i mladosti“, transkripta razgovora sa studentima koji je načinila Marijan Bejs iz *Springa* za 1970, članka „Da li je analitička psihologija religija?“ iz *Springa* za 1972. godinu, te za njegove savete i pomoć;

dr Džordžu Hoglu, za uspomene na njegovu posetu Jungu 1947. godine;

Patriši Hačins (Grejsen), za izvode iz njene knjige *James Joyce's World (Svet Džejsma Džojsa)*;

Anijeli Jafe, za njene savete i pomoć povodom bezbrojnih detalja;

Naslednicima Karla Gustava Junga, za Jungove reči izgovorene u intervjuima snimljenim za radio, televiziju i film, intervjuima zabeleženim magnetofonom, kao i za njihovu pomoć u celini;

Fondaciji Karla Gustava Junga za analitičku psihologiju iz Njujorka, za izvode iz dnevnika Ester Harding, u redakciji dr E. A. Edindžera, objavljenim u *Kvadrantu*;

Majoru Donaldu E. Kihou, penzionisanom pripadniku Morskog korpusa Sjedinjenih Država, za savete u vezi sa Lindbergovim pismom iz 1968. godine u kojem se govori o Lindbergovoj poseti Jungu;

dr Džejsmu Kiršu, za savete i informacije;

- Elind Pris Kočnig, za njen prevod izvoda iz dnevnika Šarla Boduena, objavljenih u *Invord lajt*;
- Pameli Long, za istraživanje i obilnu pomoć druge vrste;
- Vilijamu Makliriju, za informacije o dnevnim novinama *Pi-Em* iz 1945. godine;
- dr K. A. Majeru, za savete i informacije;
- Njujork tajmsu*, za intervju od 4. oktobra 1936. godine;
- Gerdi Nidik, za pomoć i savete;
- Londonskom *Obzerveru*, za izvode iz intervjuja od 6. oktobra 1935. i 18. oktobra 1936. godine;
- Viktoriji Okampo, za njen intervju *La nasionu* iz 1936. godine;
- Kler Majers Ovens, za njen susret sa Jungom 1954. godine, i za informacije o njenom radu;
- Izdavačkoj kući Pajo, za izvode iz dela *L' Oeuvre de Jung* Šarla Boduena;
- Kanoniku Hauardu L. Filpu, za njegov intervju iz 1939. godine, kao i za informacije;
- Džejn A. Prat, za savete i pomoć, kao i za njene prevode;
- Ajri Progofu, za saglasnost za objavljivanje intervjuja Himene de Angulo iz 1952. godine o njegovoj tezi, kao i za savete;
- dr I. Rajhštajnu, za bazelski „seminar“ iz 1958. godine;
- Lizi Res, za pronalaženje nekoliko intervjuja, kao i za njen prevod;
- Himeni de Angulo Roeli, za njen intervju iz 1952. godine u vezi s tezom Ajre Progofa;
- Frederiku Sendsu, za izvode iz njegovog intervjuja za *Dejli mejl* iz 1955. godine;
- Izdavačkoj kući *Šoken buks*, za izvode iz knjige Migela Serana (Miguel Serrano) *C. G. Jung and Hermann Hesse: A Record of Two Friendships**, američko izdanje preveo Frenk Makšejn, autorska prava © 1960 Miguell Serrano;
- Novinskoj kući Skrips-Hauard, za intervju Vita Berneta iz 1931. godine;

* Migel Serano, *Jung i Hese: hermetički krug*, prevela Dušica Lečić Toševski, Plavi jahač, Beograd 1994.

Donu L. Stejsiju, za skretanje pažnje priređivaču na Kičinov transkript Jungovih odgovora na pitanja na Oksfordu 1938. godine;

Sandey tajmsu iz Londona, za izvode iz intervjua Gordona Janga iz 1960. godine;

Tavistok publikacijama, za izvode iz dela *Contact with Jung*;

Ketrin S. Vajt, za informacije o njenoj sestri Elizabet Šeplici Sardžent;

dr Hariju Vilmeru, za pomoć u vezi sa snimkom intervjua Stivena Bleka;

Helen Volf, za izvode iz pisma Čarlsa Lindberga iz 1968. godine upućenog njoj, uz saglasnost En Morou Lindberg.

Spisak skraćenica

CW = *The Collected Works of C. G. Jung (Sabrana dela K. G. Junga)*, priredili Herbert Rid, Majkl Fordam, Gerhard Adler i Vilijam Makgvajer (William McGuire), na engleski preveo R. F. K. Hal, Princeton i London 1953–1978.

The Freud/Jung Letters, priredio Vilijam Makgvajer, preveli Ralf Manhajm (Ralph Manheim) i R. F. K. Hal, Princeton i London 1974.*

Letters = *C. G. Jung: Letters*, izabrao i priredio Gerhard Adler u saradnji s Anijelom Jafe, na engleski preveo R. F. K. Hal, Princeton i London 1973–1975.

Sećanja, snovi, razmišljanja = *Memories, Dreams, Reflections by C. G. Jung*, zabeležila i priredila Anijela Jafe; preveli Ričard i Klara Vinston (Richard and Clara Winston), Njujork i London 1963. (Pošto su izdanja različito paginirana, dati su brojevi stranica za oba izdanja, prvo za njujorško.)**

Spring: An Annual of Archetypal Psychology and Jungian Thought, Cirih i Njujork.

* Kod nas je objavljeno skraćeno izdanje ove knjige: *Prepiska između Frojda i Junga*, tekst priredili Vilijam Makgvajer i Wolfgang Zauerlender, tekst redukovao Alen Makglašan, preveo Zoran R. Jovanović, Dereta, Beograd 2001.

** Karl Gustav Jung, *Sećanja, snovi, razmišljanja*, prevela Dubravka Opačić-Kostić, Mediteran, Budva 1989.

**GOVORI KARL
GUSTAV JUNG**

Neka sećanja iz detinjstva i mladosti

Albert Eri (Albert Oeri, 1875–1950), Jungov savremenik, drug iz detinjstva, školski drug i kolega sa studija, doktorirao je klasičnu filologiju i istoriju na Univerzitetu u Bazelu, gradu u kojem je rođen. Bio je glavni urednik časopisa *Bazler nahrichten* i član Švajcarskog nacionalnog saveta. Godine 1935, Eri je pozvan da dà svoj doprinos *Festschriftu* povodom Jungovog šezdesetog rođendana¹, i tada je zapisao uspomene koje slede. Taj tekst je preveden za izdanje *Springa* za 1970. godinu.

Zbivanja i utisci što ih evocira Eri, iako opisani s razmakom od četrdeset godina, odišu živošću i jasnoćom neposrednih doživljaja. Verzija koju objavljujemo neznatno je skraćena.

Mislim da sam Junga prvi put video u vreme kada je njegov otac bio pastor u Dahzenu na Rajnskim vodopadima, dok smo još bili sasvim mali. Roditelji su nam se posećivali – očevi su nam bili stari školski drugovi – i veoma su želeli da im se mali sinovi igraju zajedno. Tu se, međutim, ništa nije moglo učiniti. Karl je sedeo nasred sobe, zaokupljen minijaturnim keglama, i nije me udostojio ni pogleda. Kako to da se ja i nakon nekih pedeset pet godina sećam tog susreta? Verovatno zato što nikada ranije nisam naišao na takvo asocijalno čudovište. Odrastao sam u prepunjoj dečjoj sobi, gde

¹ *Die kulturelle Bedeutung der komplexen Psychologie*, priredio Psihološki klub iz Ciriha, Julius Springer, Berlin 1935, str. 524–528.

su se svi zajedno igrali ili tukli, ali u svakom slučaju bili u neprestanom kontaktu s ljudima; Karlova dečja soba bila je, međutim, prazna: sestra mu se još uvek ne beše rodila.

Sredinom mojih dečaćkih godina, ponekad smo nedeljom po podne posećivali Jungovu porodicu u parohijskom domu u Klajn-Hiningenu, mestašću nedaleko od Bazela. Od samog početka, Karl je prema meni pokazivao spontanu naklonost jer je shvatio da nisam mekušac, pa je hteo da mu budem saučesnik u zadirkivanju rođaka za koga je mislio da to jeste. Jednom je zatražio od njega da sedne na klupicu pred kapijom. Kada je dečak pristao, Karl se likujući razderao, ispuštivši čitav niz indijanskih ratnih poklika, što je umeće koje je zadržao čitavog života. Jedini razlog tolikog likovanja bilo je to što je na toj klupi nešto ranije sedeo neki stari pijanac, pa se Karl nadao da će njegov rođak mekušac malčice bazditi na rakiju. Drugom prilikom je u parohijskom vrtu priredio zvaničan „dvoboj“ između dvojice školskih drugova, verovatno zato da bi kasnije mogao da ih zavatlava. Međutim, kada je jedan od dečaka povredio ruku, Karlu je bilo iskreno žao. Otac Jung je bio još nespokojniji jer se setio kako je, mnogo godina ranije, otac istog tog dečaka bio ozbiljno povređen u dvoboju i prenet upravo u njegovu roditeljsku kuću. Posebno smo se plašili da ćemo imati neprilika u školi. Međutim, kada je naš stari školski direktor Fric Burkhart čuo za incident, samo se blago osmehnuo i upitao učesnike u „dvoboju“: „Da se niste igrali mačevanja?“

Junga sam malo bolje upoznao radeći mu iza leđa, krišom čitajući njegove školske sastave koji su čekali da budu ispravljani u radnoj sobi moga oca. Pošto je otac obično dozvoljavao slobodan izbor teme, učenici su mirne duše mogli da pišu o svemu što požele, pod uslovom da imaju bar nekakvu ideju. A Jung je još tada imao obilje ideja, zajedno sa sposobnošću da ih izloži. Uprkos tome, da se kriterijum za potvrdu odgovarajućeg nivoa znanja iz svih predmeta u to vreme striktno primenjivao, on ne bi dobio diplomu. Za matematiku je, iskreno, bio idiot. Na svu sreću, u to doba su, što je vrlo

razumno, zanemarivali eventualne slabe ocene kada učenik s nedostatkom talenta za neke predmete svoju inteligenciju pokaže na drugi način.

Jung, uostalom, i nije bio odgovoran za svoju manjkavost u matematici: bio je to nasledni nedostatak, koji se protezao najmanje tri generacije unazad. Njegov deda je 26. oktobra 1859. godine, pošto je prisustvovao Celnerovom (Zöllner) predavanju o nekom fotometrijskom instrumentu, u svoj dnevnik zapisao: „Nisam razumeo ni reč. Čim nešto na ovom svetu ima i najmanje veze s matematikom, u glavi mi se smrkne. Nikada nisam grdio svoje sinove što su glupi za tu materiju: to je nasledno.“²

U vezi s ovim navodom, iskoristiću priliku da kažem nekoliko reči o Jungovoj porodici. Otac mu je, kao što je već pomenuto, bio pastor Paul Jung, rođen 21. decembra 1842, a preminuo 28. januara 1896. godine. Bio je najmlađi sin autora maločas pomenutog dnevnika, doktora Karla Gustava Junga Starijeg, lekara i profesora medicine u Bazelu, koji je rođen 7. septembra 1795. godine u Manhajmu, gde mu je otac bio medicinski savetnik i dvorski lekar, a preminuo 12. juna 1864. u Bazelu. Karl Gustav Stariji imao je neobičnu sudbinu. Izgledalo je da ga, kao mladog lekara i učitelja hemije u vojnoj školi, čeka blistava karijera u Berlinu. No on se zbog svojih studentskih aktivnosti, kao i zbog učešća na vartburškom festivalu³, upleo u vrtlog demagoških optužbi i proveo trinaest (ili, po drugim verzijama, devetnaest) meseci u zatvoru Hausfogtaj, izašavši iz njega a da čak nije bio ni sudski gonjen. Tada se preselio u Pariz, gde mu je Aleksander fon Humbolt pomogao da dobije službu na Bazelskom univerzitetu. Ženio se tri puta i imao trinaestoro dece. Njegova

² Ernst Jung (Ernst Jung), *Aus den Tagebüchern meines Vaters* (Vin-
tetur 1910). – A. E.

³ Posvećen tristotoj godišnjici Luterovih teza, ovaj festival u organiza-
ciji udruženja studenata poprimio je karakter protesta protiv reakcionarne
politike tadašnjih vlasti.

treća supruga, majka pastora iz Klajn-Hiningena, vodila je poreklo od Frejovih, stare bazelske porodice. Iako nije bio psihijatar već najpre profesor anatomije a zatim interne medicine, osnovao je „Institut nade“ za decu zaostalu u razvoju, velikodušno ih, iz godine u godinu, obasipajući svojom ljubavlju i pažnjom. Njegov student, znameniti anatom iz Lajpciga Vilhelm His (Wilhelm His), pisao je: „U liku Junga, Bazel se mogao pohvaliti neobično uzvišenom i bogatom ljudskom prirodom. Bogatstvom duha Jung je decenijama razveseljavao, tešio i hrabrio svoje bližnje; njegove stvaralačke snage i srdačna velikodušnost doneli su plodove na dobrobit univerziteta, grada i, nadasve, bolesnih i siromašnih.“⁴

Pređimo sada na majčinu stranu. Majka Karla Gustava Junga, supruga pastora iz Klajn-Hiningena, rođena je kao Emili Praisverk (Emilie Preiswerk), najmlađe dete crkvenog starešine Samuela Praisverka (Samuel Preiswerk, 19. septembar 1799 – 13. januar 1871) i njegove druge supruge Faber, kćerke pastora iz Oberenzingena u Virtembergu. Jungov deda po majci, baš kao i deda po ocu, imao je trinaestoro dece. Poneku aluziju na psihičku sliku majčine porodice dao je sam Jung u svom prvom eseju, „O psihologiji i patologiji takozvanih okultnih fenomena“ („On the Psychology and Pathology of the So-Called Occult Phenomena“).⁵ Crkveni starešina Praisverk, upravitelj bazelske crkve, bio je vizionar koji je često doživljavao medijumska iskustva kada je razgovarao s duhovima. Ujedno je, međutim, bio i vrlo inteligentan i učen gospodin, naročito verziran u hebrejskoj lingvistici. Njegova knjiga o hebrejskoj gramatici bila je toliko cenjena među Jevrejima da su neki od njih, u Americi, promenili ime u Praisverk.

Praisverkovi su inače spadali u bazelske patricijske porodice, nesumnjivo su bili arijevc. Uzgred, pastor Paul Jung je

⁴ Memorijalna publikacija u čast otvaranja Veزالijanuma, Lajpcig 1885. – A. E.

⁵ Objavljen 1902; u *CW* 1, par. 63 i dalje.

sa svojim tastom delio interesovanje za semitsku filologiju. U Getingenu je studirao kod Evalda, postavši ne samo teolog, već i doktor nauka. Ukratko: naučne sposobnosti i interesovanja bili su široko zastupljeni kod Jungovih predaka i sa očeve i sa majčine strane, mada su proživljavani prilično suvoparno, učenjački.

Koliko je meni poznato, Jung nikada nije ni pomišljao da studira išta osim medicine i s velikom energijom je prionuo da je izučava već od letnjeg semestra 1895. godine. I baš te zime mu je umro otac. Sećam se kako se, nedugo pre smrti, taj čovek, nekada tako snažan i uspravan, žalio kako Karl mora da ga nosi okolo poput hrpe kostiju na času anatomije. Karlova majka se sa oba deteta preselila u kuću u blizini „botminškog mlina“ u Biningenu, predgrađu Bazela. Bila je to mudra i hrabra žena. Kada je jednom do zore ostao u cofingenskoj krčmi, Karl joj je, vraćajući se kući, u znak izvinjenja nabrao buket divljeg cveća.

Karl – ili „Bačva“, kako je još uvek poznat među svojim starim školskim drugovima i kompanjonima u piću – bio je vrlo veseo* član studentskog kluba Cofingija, uvek spreman na provokacije protiv „Lige vrline“, kako je nazivao organizovano studentsko bratstvo. Retko se napijao, ali bi tad bio veoma bučan. Nije mnogo držao do školskih igranki, avantura sa služavkama i sličnih studentskih junaštava. Jednom mi je rekao da je apsolutno besmisleno skakutati po plesnoj dvorani s nekom devojkom sve dok nas sasvim ne oblije znoj – ali je onda otkrio da je odličan plesač, iako nikada nije uzimao časove. Na festivalu u Cofingenu, dok je plesao na velikom trgu Hajtern, očigledno se beznadežno zaljubio u jednu mladu damu iz francuskog dela Švajcarske. Jednog jutra, ubrzo nakon toga, ušao je u radnju, zatražio i dobio dva venčana prstena, stavio na tezu dvadeset santima i uputio se ka vratima. Vlasnik je, međutim, promućao da prstenovi koštaju izvesnu sumu franaka. Jung mu je prstenje

* U engleskom jeziku reč *merry* (veseo) ima značenje i pripit.

vratio, uzeo nazad svojih dvadeset santima i napustio radnju proklinjući vlasnika, koji se, samo zato što Karl nije posedovao apsolutno ništa osim tih dvadeset santima, drznuo da mu omete veridbu. To ga je deprimiralo, ali o tom događaju nikad više nije rekao ni reč; i tako je „Bačva“ još priličan niz godina ostao bez verenice.

Jung je od samog početka veoma aktivno učestvovao u sastancima Kluba Cofingija, na kojima su predstavljana izlaganja o naučnim temama o kojima se potom raspravljalo. U zapisnicima sa sastanaka Kluba Cofingija, kojem je, uzgred, predsedavao tokom zimskog semestra 1897/1898. godine, pronašao sam sledeća izlaganja navedena pod njegovim imenom: „O granicama egzaktne nauke“, „Neka razmišljanja o prirodi i vrednosti spekulativnog istraživanja“, „Razmišljanja o konceptu hrišćanstva u vezi sa učenjem Alberta Ričla (Albert Ritschl)“.⁶ Jednom prilikom, kada nismo mogli da pronađemo predavača, Jung je predložio da održimo raspravu bez zadate teme. U zapisniku čitamo: „Jung *vulgo* 'Bačva', pošto mu je čist duh* ispunio glavu, predložio je da održimo debatu o dosad nerazjašnjenim filozofskim problemima. To je bilo prihvatljivo za sve, prihvatljivije nego što bi se u našim okolnostima dalo očekivati. Ali 'Bačva' je počeo da baljezga nepovezano, što je vrlo glupo. Tu je bujicu misli** još više izobličio Eri *vulgo* 'To', koga je duh na isti način podmazao...“ Na sledećem sastanku, Jung je uspeo da postigne da se reč

⁶ U planu je objavljivanje publikacije koja bi sadržala Jungova „Cofingijska predavanja“. [U međuvremenu su *Cofingijska predavanja* izdata 1983. godine, kao *Dopunski tom A Jungovih Sabranih dela*. Pored navedenih studija, knjiga sadrži još dva Jungova obraćanja: „Neka razmišljanja o psihologiji“ i „Uvodno obraćanje povodom stupanja na funkciju predsednika Kluba Cofingija“. – *Nap. prev.*]

* Reč *spirit* u engleskom jeziku ima značenje duha, ali i alkohola, žestokog pića.

** Izraz *barreling thoughts* se može prevesti kao bujica misli, ali je u pitanju igra reči: *barrel* označava bačvu (što odgovara Jungovom nadimku), ali i cev vatrenog oružja koje omogućava brzu ili rafalnu paljbu.

„baljezga“, koju je smatrao odveć subjektivnom, izbriše iz zapisnika i zameni rečju „govori“.

Bio je to jedini slučaj gde Jungu nije pošlo za rukom ono u čemu je inače uvek bio uspešan: da intelektualno dominira nad neobuzdanim horom od pedeset ili šezdeset studenata različitih fakulteta, da ih očara i namami u krajnje spekulativne oblasti mišljenja koje su za većinu njih predstavljale tuđu i neistraženu zemlju. Kada je pročitao svoju studiju „Neka razmišljanja o psihologiji“ („Some Thoughts on Psychology“), kao sekretar kluba sam bio u prilici da ubeležim nekih tridesetak tema za raspravu. Ne sme se smetnuti s uma da smo studirali u drugoj polovini devetnaestog stoleća, u vreme kada je među lekarima i naučnicima koji su se bavili prirodnim naukama bio čvrsto ukorenjen neskriveni materijalizam, dok su takozvani stručnjaci za humanističke nauke iskazivali neku vrstu sveopšte, nadmene kritike duhovnosti. Pa ipak, Jung, koji je po sopstvenom izboru stajao po strani od vladajuće kulture, bio je u stanju da ih intelektualno sve stavi u džep.

To je bilo moguće – i nema razloga da to prećutim – zato što se srčano obrazovao iscrpno proučavajući literaturu iz okultnih nauka i izvodeći parapsihološke eksperimente, pa je na kraju bio spreman da stane iza uverenja koja je iz toga izvukao, osim kada bi ih korigovali rezultati strožih i preciznijih eksperimentalnih istraživanja. Užasavao ga je zvanični naučni stav toga doba o okultnim pojavama, koji se sastojao od jednostavnog poricanja njihovog postojanja, umesto da se takve pojave istraže i objasne. Stoga su spiritualisti poput Celnera (Zöllner) i Kruksa (Crookes), o čijim je učenjima bio u stanju da govori satima, za njega postali heroji i mučenici nauke. Učesnike spiritističkih seansi nalazio je među svojim prijateljima i rođacima. O tim seansama ne mogu da kažem ništa detaljnije jer sam u to vreme bio toliko zaokupljen Kantovim kritičkim intelektualizmom da u tome nisam mogao lično da učestvujem: moji psihološki otpori ugrozili bi atmosferu tih sesija. U svakom slučaju, bio sam dovoljno otvorenog duha da zavredim Jungovu nesebičnu pažnju i uopšte mi nije

smetalo da se, prijateljski sedeći s njim u njegovoj sobi, prepuštam njegovoj indoktrinaciji. Njegov dragi mali jazavičar gledao bi me tako ozbiljno kao da razume svaku reč, a Jung nije propuštao da mi napomene kako ta osetljiva životinja ponekad žalosno cvili kada su u kući na delu okultne sile.

Jung je često sa svojim najbližim prijateljima ostajao do sitnih sati u „Breu“, staroj cofingenskoj krčmi u četvrti Štajnen. Nakon toga mu se nije dopadalo da sam pešači noću kroz zlokobne Slavujeve šume sve do mlina, pa bi na izlasku iz gostionice naprosto s nekim od nas zapodenuo razgovor o nečem naročito interesantnom, i taj bi ga, a da to ne bi ni primetio, otpratio sve do kućnih vrata. Usput je Jung neretko zastajao da primeti: „Evo, ovde je ubijen doktor Gec“, ili nešto slično. Za povratak, pratioću bi ponudio svoj revolver. Ja se nisam plašio duha doktora Geca, niti bilo kog drugog zlođuha od krvi i mesa, ali sam imao ludački strah od Jungovog revolvera. Nemam ni trunku talenta za mehaničke naprave i nikada nisam mogao da znam da li je pištolj zakočen ili bi, usled nekog neopreznog pokreta, mogao odjednom da opali.

Tokom poslednjih univerzitetskih godina, kod Junga se rodila strast za psihijatriju. Pošto neko vreme nisam bio u zemlji, ne sećam se prelaznog perioda. Naprosto je morao pronaći put koji mu je sudbina namenila. U to sam se uverio kada sam ga, dok je stažirao, jednom prilikom posetio u Burghelcliju, a on mi je pričao o svom živom entuzijazmu za posao. Meni, okorelom grešniku, bilo je donekle bolno da vidim kako moj prijatelj ide tragovima svog učitelja Blojlera (Bleuler), čak i na stazi potpune apstinencije: u to vreme je tako kiselu gledao čašu s vinom na stolu da je mogao da ga pretvori u sirće. Jung mi je vrlo ljubazno pokazao instituciju, sve vreme mi pružajući informacije i objašnjenja. Odeljenja su bila puna uznemirenih pacijenata koji su stajali okolo ili ležali na krevetima. S vremena na vreme, Jung bi započeo konverzaciju s nekim od njih, a njihove reči su odavale sumanute ideje kojima su bili obuzeti. Jedan pacijent mi je nervozno pričao o nečemu dok sam ga ja isto tako nervozno slušao,

kada je, iznenada, tik pored mene, kroz vazduh proletela teška pesnica: uznemireni pacijent koji je ležao na krevetu iza mojih leđa uspravio se u sedeći položaj i pokušao da me udari. Jung uopšte nije omalovažavao moj strah; štaviše, rekao mi je da su pesnice tog pacijenta umele da budu veoma teške ako se čovek ne bi držao na određenom odstojanju od njegovog kreveta. Ali je onda prasnuo u tako grohotan smeh da sam se osećao kao onaj siroti rođak-mekušac u parohijskom domu u Klajn-Hiningenu.

[Prevela Liza Res]